

KULE
KİTAP

FUZÛLÎ

Meşhur Şairin Hayat ve Eserleri Hakkında Bazı Bilgi ve İncelemeler

Süleyman Nazif

Kule Kitap®

www.kulekitap.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

İşletme Koordinatörü: Muhammed Yurt

Yayın Yönetmeni: Dr. Hakan Özkütükçü

Yayın Koordinatörü: Murat Şerefoğlu

Yayıma Hazırlayan: Hüseyin Özdemir

Mizanpaj Tasarım: Emir Tali

Kapak Tasarım: Emir Tali

1. Basım, İstanbul, Aralık 2024

ISBN: 978-625-9824-48-2

Matbu Ajans / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

"Kule Kitap Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir."

FUZÛLÎ

Meşhur Şairin Hayat ve Eserleri Hakkında Bazı Bilgi ve İncelemeler

Hazırlayan
Hüseyin ÖZDEMİR

Süleyman Nazif

İÇİNDEKİLER

Kule Kitap Yayınevinin Yayın Esasları.....	7
Hazırlayanın Ön Sözü	15

SADELEŞTİRİLMİŞ METİN

Şair-i Âzam'ın Ön Sözü	19
DİYAR-I FUZÛLÎ.....	25
BENG Ü BÂDE	107
[AFYON VE ŞARAP].....	107
LEYLÂ VÜ MECNÛN	113
HADİKATÜ'S-SU'ADÂ.....	149
FUZÛLÎ'NİN FARŞÇA DİVANI.....	173
SIHHAT U MARAZ	185
MUHÂVERE-İ RİND Ü ZÂHİD.....	189
FARŞÇA SÂKİNÂME	191
FUZÛLÎ'NİN ARAPÇA DİVANI	197
FUZÛLÎ'NİN DİĞER ESERLERİ	199
FUZÛLÎ'NİN LİSANI VE ÜSLUBU	201
FUZÛLÎ'YE KİMLERİN NÜFUZ VE TESİRİ OLDU?	207
FUZÛLÎ'Yİ SONRAKİ NESİLLER NASIL TAKDİR ETTİ?	219
FUZÛLÎ'NİN ECNEBİLER NEZDİNDEKİ ŞÖHRETİ.....	235
FUZÛLÎ'NİN DİVANI.....	241
BU KİTAPTA İSİMLERİ ZİKREDİLENLER [İNDEKS]	245

ORİJİNAL METİN

Şâ'ir-i A'zam'ın Mukaddimesi.....	253
DİYÂR-I FUZÛLÎ.....	257
BENG Ü BÂDE	315
LEYLÂ VÜ MECNÛN	321
HADÎKATÛ'S-SU'ADÂ.....	349
FUZÛLÎ'NİN FÂRİSÎ DÎVÂNI	367
SIHHAT U MARAZ	377
MUHÂVERE-İ RİND Ü ZÂHÎD.....	381
FÂRİSÎ SÂKÎNÂME	383
FUZÛLÎ'NİN ARABÎ DÎVÂNI	389
FUZÛLÎ'NİN DİĞER ESERLERİ	391
FUZÛLÎ'NİN LİSÂNI VE ÜSLÛBU	393
FUZÛLÎ'YE KİMLERİN NÜFÛZ VE TE'SİRİ OLDU?.....	397
FUZÛLÎ'Yİ AHLÂF NASIL TAKDİR ETDİ?.....	405
FUZÛLÎ'NİN ECÂNİB NEZDİNDEKİ ŞÖHRETİ.....	415
FUZÛLÎ'NİN DÎVÂNI.....	419
BU KİTÂBDA İSİMLERİ MEZKÛR OLANLAR.....	423

KULE KİTAP YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Kule Kitap:

Sağlam yapıları ve uzun ömürleriyle bilinen kuleler gibi üzerinde yükseldiği entelektüel ve sanatsal değerlerle zamanın yıpratıcılığına direnen, geçmiş ile gelecek arasında kurduğu bağla yarınlar zengin bir miras bırakmayı hedefleyen bir yayınevidir.

Klasikten moderne uzanan kültür vadisinde, okuyucularına zihinsel olarak daha yüksek bir bakış açısı ve estetik beğeni kazandıracak fikir ve sanat eserlerini yayımlamayı amaçlar.

İlkeli yayıncılık anlayışıyla, Anayasa'da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine ve toplumun değerlerine bağlı kalacak, hiçbir ideolojinin veya politik düşüncenin hizmetinde olmayacaktır.

Bünyesine katacağı eserleri seçerken bunların kendinden sonrakilere kılavuzluk edebilecek, ilham verebilecek, içerikleriyle özgün, dil ve anlatımıyla yüksek kalitede olmasına dikkat edecektir.

Ticari kaygılardan ziyade edebî, sanatsal veya bilimsel değere göre toplumun genel yararına uygun, eğitici, bilgilendirici ve estetik değer taşıyan eserlerin seçilmesine özen gösterecektir.

Farklı bakış açılarına, kültürlere ve dillere yer verecek zengin bir yayın portföyüyle eser çeşitliliğini artırırken bu eserleri ait oldukları kültürde de nitelikleriyle öne çıkmış seçkin eserler arasından seçecektir.

Yayımlayacağı eserlerin her safhasını akademik bir titizlikle takip edecek; dil bilgisi, yazım kuralları, tutarlılık ve anlam bütünlüğü gibi

konularda sıkı bir editoryal süreçten geçmesini sağlarken Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edecektir. (Tarih konulu eserlerde, özellikle Arap harfli kaynaklarla yapılacak çalışmalarla uyumlu olması açısından, özel isimlerin yazımında ait olduğu dildeki yazılışı esas alınacaktır.)

Yazarlardan intihal ve etik ihlali yapmadıklarına dair yazılı beyan alacak, fikri mülkiyet hakları konusunda hassasiyet gösterecektir.

Her kitabı bir miras olarak yarınlarımıza emanet ederken sıradan kitaplardan ziyade derinlik ve anlam arayan okurlarını entelektüel bir zirve yolculuğuna davet ediyor.

Faydalı olmak dileğiyle...

SÜLEYMAN NAZİF (1869-1927)

Vatan ve millet sevgisinin buram buram tüttüğü şiir ve düz yazılarıyla Türk edebiyatında haklı bir yer edinmiş olan Süleyman Nazif, 1869 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Köklü bir aileye mensuptur. Kardeşi Faik Ali Ozansoy, Servet-i Fünûn edebiyatının önde gelen isimlerindedir. Şair ve tarihçi olan babası Said Paşa'nın yanı sıra dedesi Süleyman Nazif Efendi ve onun babası İbrahim Cehdî Efendi de kendi devirlerinin tanınmış ilim ve edebiyat adamlarıydı.

Babası Said Paşa'nın *Mizânü'l Edeb* adlı bir belâgat kitabı ayrıca on ciltlik *Mir'âtü'l İber* adlı bir tarih külliyâtı vardır. Annesi Ayşe Hanım da Akkoyunlu Devleti'nin ileri gelen ailelerinden birine mensuptur.

Babasının görevi sebebiyle düzenli bir eğitim hayatı olmamakla birlikte yine onun çevresindeki kıymetli isimlerden dersler aldı. Baba evindeki kültürel sohbetler Süleyman Nazif için tam bir irfan ocağıydı.

Çok genç yaşta Muş Reji İdaresinde (1891), ardından Mardin ve Diyarbakır İdare Meclisinde aldığı görevlerle memuriyet hayatına atıldı.

1897'de Paris'e giderek Jön Türklerin en önemli yayın organı olan -Ahmet Rıza tarafından çıkarılan- *Meşveret* gazetesinde II. Abdülhamid aleyhtarı yazılar kaleme aldı. Ancak Abdülhamid'le Jön Türkler arasındaki uzlaşma ve saray tarafından verilen teminatlar karşısında aynı yıl ülkeye dönerek yeniden memuriyet görevi alanlardan biri de oydu. Bu süreçte Bursa Vilayet Mektupçuluğu yaptı. On iki yıl kaldığı Bursada büyük dedesi İbrahim Cehdî'nin adıyla *Servet-i Fünûn*'da şiirleri yayımlandı.

II. Meşrutiyet'in ilanını müteakip (1908) geldiği İstanbul'da Ebuzziya Tefvik'in çıkardığı *Yeni Tasvir-i Efşkâr*'da İttihad ve Terakki yönetimine getirdiği eleştiriler sebebiyle çeşitli taşra valilikleri ile -Basra, Kastamonu, Trabzon, Musul, Bağdat- İstanbul'dan uzaklaştırıldı (1909-1914).

1912'de *Hak* gazetesinde siyasi yazılar yazdı. Bağdat'tan döndükten sonra kendisini tamamen gazeteciliğe verdi. 1918'de Cenab Şahabeddin'le beraber *Hadisât* gazetesini çıkardı.

İşgal kuvvetleri komutanlarından Fransız General d'Esperey'in rıhtımdan Fransız Konsolosluğuna kadar gösterişli bir at üzerinde icra ettiği geçit töreni ve kendisini karşılayan aynılıkların sevinç gösterileri üzerine kaleme aldığı "*Kara Bir Gün*" adlı yazı büyük ses getirdi (9 Şubat 1919). Yine 23 Ocak 1920'de Pierre Loti için düzenlenen bir anma toplantısında yaptığı konuşmada İstanbul ve Anadolu'da yaşanan işgalleri ağır bir şekilde eleştirince İngilizler tarafından yakalana-rak Malta Adası'na sürgün edildi ve burada kaldığı yirmi ay boyunca vatan ve millet sevgisini, mutlu geleceğe dair ümidini ortaya koyan şiirler yazdı. Sürgünden döndükten sonra da çeşitli gazetelerde yazıları yer aldı. Maddi sıkıntılar içindeki hayatı 4 Ocak 1927'de İstanbul'da sona erdi. Edirnekapı Mezarlığına defnedildi.

Şiirlerinde Sâdi-i Şirazî, Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Victor Hugo, Sully Prudhomme gibi beğendiği şairlerin etkisi belirgindir. Bireysel konuların ele alındığı şiirlerinin aksine toplumsal konulu şiirlerinde ümitli bir hava hâkimdir.

Şiirleri kadar nesirleri de vatan sevgisinin coşkunluğuyla doludur. Dile hâkimiyeti başta Yahya Kemal ve Ahmed Haşim olmak üzere pek çok üstadın takdirini toplamıştır. Ne kadar bereketli bir kaleme sahip olduğu aşağıdaki listeden de anlaşılacaktır:¹

¹ Muhammet Gür, "Süleyman Nazif", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 92-94; Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh, İstanbul,

Eserleri:

- 1) Bahriyelilere Mektup (1897)
- 2) Mâlûmu Îlâm (Abdülahrar Tahir adıyla-1897)
- 3) El-Cezîre Mektupları (1897)
- 4) Nâmık Kemal (Abdülahrar Tahir adıyla-1897)
- 5) Murad Bey (1897)
- 6) Gizli Figanlar (Şiir-1906)
- 7) Victor Hugo'nun Bir Mektubu (çeviri-1908)
- 8) Boş Herif (1910)
- 9) Süleyman Paşa (1910)
- 10) İki İttifakın Tarihiçesi (1914)
- 11) Mektuplar (1916)
- 12) Batarya ile Ateş (1916)
- 13) Firâk-ı Irak (manzum-mensur-1918)
- 14) Âsitân-ı Tarihte Galiçya (1919)
- 15) Mehmed Akif (1919)
- 16) Pierre Loti Hitâbesi (1920)
- 17) Tarihin Yılan Hikâyesi (1922)
- 18) Nâmık Kemal (1922)
- 19) Lütfi Fikri Bey'e Cevap (1922)
- 20) Çal Çoban Çal (1923)
- 21) Nâsirüddin Şah ve Bâbiler (1923)
- 22) Hazreti İsa'ya Açık Mektup (1924)
- 23) Çalınmış Ülke (1924)
- 24) Malta Geceleri (şiir-1924)
- 25) Külliyyât-ı Ziya Paşa (1924)
- 26) Âbide-i Şühedâ (1925)
- 27) İki Dost (Nâmık Kemal ve Ziya Paşa/1925)
- 28) Fuzuli (1926)
- 29) İmana Tasallut-Şapka Meselesi (1926)
- 30) Kâfir Hakikat (1926)
- 31) Lübnan Kasrı'nın Sahibesi (P. Benoit'ten çeviri-1926)
- 32) Yıkılan Müessesese (1927)

2020, s. 13-163; Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1998, s. 25-157; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, MEB, İstanbul, 1998, s. 1044-1046; Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötüken, İstanbul, 1995, s. 553-554.

Hüseyin Özdemir: 1974'te İstanbul-Kâğıthane'de doğmuştur, aslen Karlıdır (Selim ilçesi-Çıplaklı köyü). İlk ve ortaöğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra Marmara Üniversitesi Tarih Öğretmenliği Bölümünü bitirmiştir. 1998 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Afyon-İhsaniye ilçesine bağlı Döğer kasabasında başladığı öğretmenlik görevini, -2002 yılından itibaren İstanbul'un muhtelif okullarında- 18 yıl boyunca sürdürmüştür. 2015 yılında Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve İlişkileri Anabilim Dalından *Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in Meşrûtiyet Düşüncesi* adlı yüksek lisans tezi ile mezun olmuştur. Evli ve bir kız babası olup yazarlık ve musahhihlik ile hayatını sürdürmektedir. Yazarın yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. Hüseyin Özdemir, *Gölgeye Son Hitap*, İver Yayınları, İstanbul, 2010.
2. Hüseyin Özdemir, *Demokrasi Tarihimizde İttihad ve Terakkili Yıllar-Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in Penceresinden*, Ötüken, İstanbul, 2016.
3. Hüseyin Özdemir, *Mitolojiden Tarihe Seçme Hikâyeler*, Ötüken, İstanbul, 2018.
4. Ali Reşad-İsmail Hakkı, *Bismarck Hususî ve Siyasi Hayatı*, haz. Hüseyin Özdemir, Ötüken, İstanbul, 2018.
5. Uğurhan Karaarslan-Hüseyin Özdemir, *Çift Başlı Kartalın Hikâyesi-Selçuklular 1*, Historia, İstanbul, 2018.
6. Babanzade İsmail Hakkı, *Tanin Yazıları*, C. I-II, haz. Hüseyin Özdemir, Ötüken, İstanbul, 2020.
7. Süleyman Nazif, *Batarya ile Ateş*, haz. Hüseyin Özdemir, Ötüken, İstanbul, 2021.
8. Süleyman Nazif, *Çal Çoban Çal*, haz. Hüseyin Özdemir, Ötüken, İstanbul, 2021.

9. Murat Yıldız, Hüseyin Özdemir, *Hamaset ve Nefretten Uzak Osmanlı'ya Üçüncü Pencereden Bakmak (1299-1451)*, Kule Kitap, İstanbul, 2022.
10. Süleyman Nazif, *Firâk-ı Irâk*, haz. Hüseyin Özdemir, Ötüken, İstanbul, 2022.
11. Murat Yıldız, Hüseyin Özdemir, *Osmanlı'ya Üçüncü Pencereden Bakmak: İmparatorlukta Olaylar ve İnsan Manzaraları (1451-1512)*, Kule Kitap, İstanbul, 2022.
12. Murat Yıldız, Hüseyin Özdemir, *Osmanlı'ya Üçüncü Pencereden Bakmak: Zirvedeki Yalnızlık (1512-1566)*, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
13. Hüseyin Özdemir, Uğurhan Karaarslan, *Çift Başlı Kartalın Hikâyesi: Selçuklular*, 1-2-3, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
14. Hüseyin Özdemir, *Yanlış Duymuşsun*, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
15. Süleyman Nazif, *Babriyelilere Mektup-El-Cezire Mektupları-Çalınmış Ülke*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
16. Süleyman Nazif, *Mâlûmu Îlâm-Boş Herif-Lütfî Fikri Bey'e Cevap-İmana Tasallut (Şapka Meselesi)*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
17. Süleyman Nazif, *Nâmîk Kemal (1-2)-Süleyman Paşa*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
18. Süleyman Nazif, *Gizli Figanlar-Malta Geceleri*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
19. Süleyman Nazif, *Victor Hugo'nun Bir Mektubu-Hitâbe (Pierre Loti Hitâbesi)-Hazret-i İsa'ya Açık Mektup-Kâfir Hakikat*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
20. Süleyman Nazif, *İki İttifakın Tarihçesi-Âsitân-ı Tarihde Galiçya-Âbide-i Şüheda*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
21. Süleyman Nazif, *Taribin Yılan Hikâyesi*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.

22. Süleyman Nazif, *İki Dost*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
23. Süleyman Nazif, *Lübnan Kasrı'nın Sahibi*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
24. Süleyman Nazif, *Yıkılan Müessesesi*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.
25. Süleyman Nazif, *Fuzûlî*, haz. Hüseyin Özdemir, Kule Kitap, İstanbul, 2024.

HAZIRLAYANIN ÖN SÖZÜ

Süleyman Nazif'in hemen bütün kitapları gibi "İyi ki yazmış!" diyeceğimiz eserlerinden biri de Türk şiirinin -pek çoklarına göre- en büyük üstadı olan Fuzûlî hakkında kaleme aldığı bu biyografik-tahlilî çalışmadır.

Bu eserde Nazif'in her zamanki kalem kudretinin yanı sıra ele aldığı mevzuu derinlemesine inceleme becerisine de şahit oluyoruz. Fuzûlî'nin hayatı hakkındaki kısıtlı bilgiye rağmen ona dair yerleşmiş birkaç bilgiyi kuvvetli tenkitlerle sarsıyor. Mesela Fuzûlî'nin Şii mezhebinden olduğu iddiasını çürütürken hasmının Fuad Köprülü gibi bir dev olması onu hiç endişelendirmemiş görünüyor. Tefik Fikret'in çizdiği karamsar Fuzûlî tablosunun aksine onun gerçek hayatta neşeli bir karaktere sahip olduğunu delilleriyle ortaya koyuyor. Hele Kanunî'nin lütuf ve ihsanına mazhar olduğu iddiası ise en kolay devirdiği kanaatlerden biri.

Fuzûlî, imparatorluk coğrafyasının merkezinden uzakta yaşamının bütün sıkıntısını hayatı boyunca hissetmiş bir şair. Ne kendi çevresinde ne başkentte kıymeti bilinmiş ve ne de hak ettiği kıymete layık imkân ve iltifatlara mazhar olmuş. İstiraplarını besleyen maddi sıkıntılarının haricinde sanatının en büyük vasıtası olan dilin (Azeri lehçesinin) İstanbul lehçesine göre yavaş bir gelişim göstermesi, Nazif'e göre Fuzûlî'nin şiirlerindeki kusurların en büyük sebebi: Yani aslında kusur onda değil Türkçenin o çağ ve o coğrafyadaki imkânlarının yetersizliğinde aranmalı.

Bir başka eksiklik ise geçimini temin etmek amacıyla cömertliğini umduğu kişilere sunduğu -pek de gönülden yazılmamış- şiirler. Süleyman Nazif'e göre hissiyatın ikinci planda kaldığı, sahip olduğu akıl ve bilginin derecesini göstermeyi amaçlayan şiirlerde de Fuzûlî kendi sanatkârlık çitasının altında kalıyor.

Fakat kalbinin, kalbini çayır çayır yakan duyguların hâkim olduğu şiirler, Fuzûlî'yi bütün asırların zirvesine taşıyor; samimiyet ve coşkunluğuyla bütün imkânsızlıkları parçalayan, yanına yaklaşılmaz, kendisiyle boy ölçüşülmez bir dev oluyor.

Leylâ vü Mecnûn, Hadikatü's-Su'âdâ adlı eserlerinin tahlilinde Fuzûlî'nin yüreğindeki kor alevlerin cızırtısını duyacak gibi oluyoruz. Ayrıca Süleyman Nazif'in haykırırcasına isyanı bir hakikati teslim ediyor: Bu iki eseri Fars şairlerinin eserlerinin tercüme edilmiş kopyası sayan küçümseyici tavra okkalı fikir tokatları aşk ediyor. Ana dili olmayan Arapça ve Farsçada kaleme aldığı divanların sanat kudretinin bu dilin âlimleri tarafından tasdik edilişi de ayrı bir gurur kaynağı oluyor. Hele nesirde taklit edilemez bir üsluba sahip oluşu onu apayrı bir ufka taşıyor.

İşte bütün bunlar ve daha fazlası ilerleyen sayfalarda sevgili okurlarımızı bekliyor. Türkçenin şiir dili ve Türklerin şair bir millet olduğunu ispata belki tek başına yetecek kudretteki Fuzûlî'yi Süleyman Nazif'in kaleminden okuyacak olmak da cabası.

Eserin basımını üstlenen Kule Kitap Yayınevinin değerli yöneticileri Genel Müdür Emrah Çelik ve Yayın Yönetmeni Hakan Özkütükcü beyefendilerle Yayınevinin diğer çalışanlarına, eserlerin tercüme ve sadeleştirme aşamalarında desteğini esirgemeyen Murat Yıldız kardeşime, bu süreçte hayatımı kolaylaştıran sevgili eşim Haknur ve canım kızım Nihal'e teşekkür ederim.

Hüseyin Özdemir
Kâğıthane-İstanbul, 2024